

ger acquires knowledge about emotionally intelligent behavior and understands irrationality of his own range of emotional responding forms. Practical unit lets to program him on the behavior that would facilitate the development of emotional intelligence. As a result of correctional unit a teenager evaluates the efficiency of accepted forms of emotional response.

References

1. Нестеренко Г. О. Особистість у нелінійному суспільстві : монографія / Г. О. Нестеренко. – Запоріжжя : Просвіта, 2004. – 140 с.
Nesterenko G. O. Oosobystist' u neliniynomu suspil'stvi [Personality in nonlinear society] : manuscript / G. O. Nesterenko. – Zaporizhzhia : Prosvita, 2004. – 140 p.
2. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції / Е. Л. Носенко, Н. В. Коврига. – К. : Вища шк., 2003. – 126 с.
Nosenko E. L. Emotsiynyi intelekt: kontseptualizatsiya fenomenu, osnovni funktsii [Emotional intelligence: conceptualization of the phenomenon, the basic functions] / E. L. Nosenko, N. V. Kowryha. – K. : Vyscha shk., 2003. – 126 p.
3. Gardner H. Multiple intelligences: the theory in practice / H. Gardner. – N. Y. : Basic Books, 1993. – 304 p.
4. Goleman D. Working with Emotional Intelligence / D. Goleman. – N. Y. : Bantam Books, 1998. – 383 p.
5. Mayer J. D. Emotional intelligence and the construction and regulation of feelings / J. D. Mayer, P. Salovey // Applied and Preventive Psychology. – 1995. – Vol. 4. – P. 197–208.
6. Sternberg R. Beyond IQ. A Triarchic theory of human intelligence / R. Sternberg. – N. Y. : Cambridge University Press, 1985.
7. Thorndike E. Intelligence and its uses / E. Thorndike // Harpers Magazine. – 1920. – № 140. – P. 227–235.
8. Zeidner M. What We Know about Emotional Intelligence: How it Affects Learning, Work, Relationships and Our Mental Health / M. Zeidner, G. Matthews, R. D. Roberts. – USA, Massachusetts, Institute of Technology, 2009. – 442 p.

УДК 159.923.2

О. В. Савченко

Received November 28, 2015;

Revised December 28, 2015;

Accepted March 20, 2016.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ЦІЛІСНОЇ СИСТЕМИ

Автор розглядає рефлексивну компетентність як інтегративне особистісне утворення, що формується в процесі рефлексивного досвіду для забезпечення

© Савченко О. В., 2016

високої продуктивності реалізації рефлексивності (загальної здібності) за рахунок переведення потенційних форм в актуальні результати та досягнення. Компетентність у структурі досвіду забезпечує реалізацію двох функцій: активізацію активності суб'єкта до постановки та досягнення нових цілей, підтримання цілісності як неодмінної умови функціонування та розвитку системи. Проведення вторинної факторизації емпіричних даних дало змогу визначити узагальнені властивості рефлексивної компетентності як системи, що характеризують динамічні аспекти її існування.

Було виокремлено три групи факторів. Перша група факторів поєднує ті функції, які забезпечують ефективне розв'язання рефлексивних завдань, що виникають у процесі виконання різних предметно-практичних видів діяльності, та розвиток системи рефлексивної компетентності як цілісного інтегративного утворення (стимуляційні функції). Серед стимуляційних функцій рефлексивної компетентності ми виокремили такі: формування програм активності, поширення інформаційного забезпечення, конструювання майбутнього та визначення перспектив розвитку, прогнозування подій власної життєдіяльності.

Установка суб'єкта на швидке прийняття рішення в невизначених ситуаціях, що виражається в стилі імпульсивності, є фактором, який стримує розвиток системи та перешкоджає її ефективному функціонуванню. Стабільність функціонування рефлексивної компетентності як цілісної системи забезпечують симптомокомплекси, що формуються в ході рефлексивного досвіду, поєднуючи окремі диференційовані елементи системи. Важливим для ефективного функціонування системи є поєднання таких елементів: системи критеріїв оцінювання рефлексивної активності та вмій проводити самоаналіз, раціональних стратегій розв'язування проблеми та вмій контролювати розумову активність, продуктивних засобів розв'язання проблеми та особливостей самооцінювання, власних домагань та очікувань позитивних результатів, умій організувати процес розв'язання проблеми та мотивації підвищувати свою обізнаність із теми «Рефлексія».

Ключові слова: рефлексивність, компетентність, рефлексивна компетентність, рефлексивний досвід, системний підхід.

Savchenko O. V. The Functioning's Features of the Reflective Competence as a Complete System. The author analyzes the reflective competence as an integrative personal formation, which appeared in the process of the reflective experience to ensure the high productivity of the reflectivity's realization by means of converting potential forms into actual results and achievements. The competence in the experience's structure provides the performance of two functions: the activation of the subject's activity in the nomination and achievement of new goals, the maintaining of the integrity as an important condition for the functioning and development of the system. The conducting of the empirical data's secondary factorization allowed to determine the system's generalized properties of the reflective competence that characterized the dynamic aspects of its existence.

There were identified three groups of factors. The first factors' group integrates the functions that provide an effective solution of the reflective tasks arising during the different forms of the object-practical activities, and development of reflective competence as a complete integrative formation (the incentive functions). Among the incentive functions of the reflective competence we have identified some: the formation of the activity's program, the expansion of the information provision, the modeling of the future and the definition of the developmental prospects, the prediction of own life's events.

The subject's intention to make a quick decision in uncertain situations, resulting in impulsive style, is a factor that controls the system development and hinders its effective functioning. The symptom complexes, formed in the reflective experience, unite some varied elements. These symptom complexes provide the stability of the reflective competence as an integrative system. The important factor of the system's effective functioning is the combining of the following elements such as: the system of the evaluative criteria of the reflective activity and the skills to introspect self-analysis, the rational strategies of a problem solving and the skills to control mental activities, the productive means of a problem solving and the features of the self-evaluation, the personal aspirations and the expectations of positive results, the skills to organize a problem solving process and the motivation to raise own conversance on the theme "Reflection".

Keywords: reflectivity, competence, reflective competence, reflective experience, a systematic approach.

Савченко Е. В. Особенности функционирования рефлексивной компетентности как целостной системы. Автор рассматривает рефлексивную компетентность как интегративное личностное образование, которое формируется в процессе рефлексивного опыта для обеспечения высокой продуктивности реализации рефлексивности (общей способности) за счет перевода потенциальных форм в актуальные результаты и достижения. Компетентность в структуре опыта обеспечивает реализацию двух функций: активизацию активности субъекта в постановке и достижении новых целей, поддержание целостности как необходимого условия функционирования и развития системы. Проведение вторичной факторизации эмпирических данных позволило определить обобщенные свойства рефлексивной компетентности как системы. Эти свойства характеризуют динамические аспекты ее существования.

Были выделены три группы факторов. Первая группа факторов объединяет те функции, которые обеспечивают эффективное решение рефлексивных задач, возникающих в процессе выполнения различных предметно-практических видов деятельности, и развитие системы рефлексивной компетентности как целостного интегративного образования (стимулирующие функции). Среди стимулирующих функций рефлексивной компетентности мы выделили следующие: формирование программ активности, расширение информационного

обеспечения, конструирование будущего и определение перспектив развития, прогнозирование событий собственной жизнедеятельности.

Установка субъекта на быстрое принятие решения в неопределенных ситуациях, которая выражается в стиле импульсивности, является фактором, сдерживающим развитие системы и препятствующим ее эффективному функционированию. Стабильность функционирования рефлексивной компетентности как целостной системы обеспечивают симптомокомплексы, которые формируются в ходе рефлексивного опыта, сочетая отдельные дифференцированные элементы системы. Важным для эффективного функционирования системы является сочетание следующих элементов: системы критериев оценки рефлексивной активности и умений проводить самоанализ, рациональных стратегий решения проблемы и умений контролировать умственную активность, продуктивных средств решения проблемы и особенностей самооценки, собственных притязаний и ожиданий позитивных результатов, умений организовывать процесс решения проблемы и мотивации повышать свою осведомленность по теме «Рефлексия».

Ключевые слова: рефлексивность, компетентность, рефлексивная компетентность, рефлексивный опыт, системный подход.

Постановка наукової проблеми та її значення. Принцип системності поєднує принципи структурності та динамічності на підставі принципу функціональності. Структура та динаміка системи виступають як два взаємодоповнювальні аспекти розгляду системи, які забезпечують ефективність розв'язування актуальних суперечностей. Е. Г. Винограй підкреслював, що система виникає задля розв'язання певних суперечностей, які виникають у системах більш високого порядку, сформувавшись вона стає засобом їх вирішення за рахунок «внутрішніх та зовнішніх взаємозв'язків елементів та розвитку» [3, с. 10].

Для ефективного функціонування системи, на думку М. С. Кагана, потрібні щонайменше два механізми: 1) механізм стабілізації функцій, дія якого спрямована на збереження системи, на забезпечення стабільного виконання нею головної функції, на зберігання сформованих раніше засобів існування; 2) пошук нових засобів життєзабезпечення, які відповідають мінливим умовам середовища, забезпечують адаптацію системи до подібних змін.

У юнацькому віці формується рефлексивна компетентність як інтегративна система, що поєднує різноманітні рефлексивні здібності, потрібні для розв'язання складних проблем, які виникають у процесі життєдіяльності особистості. Для забезпечення сприятливих умов

розвитку та саморозвитку цих особистісних властивостей потрібна інформація щодо особливостей функціонування цілісної системи, на підставі якої спеціалісти зможуть розробляти програми профілактичної роботи, корекційних впливів та формувати рекомендації щодо розвитку окремих рефлексивних здібностей конкретної особистості.

Мета роботи – визначити особливості функціонування рефлексивної компетентності як цілісної системи в юнацькому віці.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У межах діяльнісного та метакогнітивного підходів сформувалися уявлення про рефлексивну компетентність як важливу складову частину досвіду, професійної компетентності та рефлексивної діяльності (Ю. О. Бабаян, О. В. Гулеєва, Г. І. Давидова, І. Є. Єліна, В. В. Желанова, В. В. Зданюк, Л. Є. Калініна, Ю. В. Кушеверська, М. В. Лук'янова, В. А. Метаєва, С. С. Міхеєв, К. Ф. Нор, І. В. Остапенко, О. А. Поліщук, Г. О. Полякова, В. М. Раскалінос, С. Ю. Степанов, І. М. Семенов, І. О. Стеценко, І. В. Ульянич, Т. М. Яркіна та ін.). У дослідженнях західних учених чітко визначилися підходи, пов'язані з аналізом рефлексивної активності досвідченого професіонала (D. Schön, D. Vaume, G. Cheetham, W. Taylor, T. Williams та ін.), та з вивченням особливостей формування рефлексивних здібностей у процесі навчання (D. Boud, J. Lindon, L. A. Mata, D. Saltiel, D. Walker, V. J. Zimmerman та ін.).

Так, О. А. Поліщук визначила рефлексивну компетентність як «професійну якість особистості, яка дає змогу найбільш ефективно й адекватно здійснювати рефлексивні процеси, реалізацію рефлексивної здатності, що забезпечує процес розвитку та саморозвитку, сприяє творчому підходу до професійної діяльності, досягненню її максимальної ефективності та результативності» (цит. за: [9, с. 30]). І. В. Остапенко розглядала рефлексивну компетентність як «сукупність особистісних якостей, що забезпечують продуктивну рефлексію, що розуміється як процес самопізнання, самоінтерпретації та самокорекції, а також пізнання та інтерпретації інших» [8, с. 14]. Українські дослідниці Ю. О. Бабаян та К. Ф. Нор запропонували досліджувати рефлексивну компетентність як метаутворення, яке виступає «одним із ключових чинників особистісного та професійного розвитку в різних сферах людської діяльності», визначає ефективність розвитку всіх інших видів компетентності [2, с. 24].

Ми у своєму дослідженні розглядаємо рефлексивну компетентність як інтегративне утворення, що формується в процесі рефлек-

сивного досвіду особистості та забезпечує високу продуктивність реалізації рефлексивності як загальної здібності за рахунок переведення потенційних форм в актуальні результати та досягнення. Для ефективного функціонування в системі досвіду компетентність повинна забезпечувати дві основні функції: перша пов'язана з ефективною адаптацією до зовнішніх умов та активізацією активності суб'єкта до змін, постановки та досягненням нових цілей, друга – із забезпеченням підтримання цілісності як неодмінної умови функціонування та розвитку системи.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Ми досліджували рефлексивну компетентність як інтегративне утворення, що поєднує дванадцять елементів, які входять до складу чотирьох компонентів (інформаційного, інструментального, оцінно-мотиваційного та поведінкового) і функціонують на трьох рівнях (когнітивному, метакогнітивному та особистісному). Для діагностики кожного елемента були розроблені відповідні діагностичні процедури та методики. Усі авторські методики, що увійшли до програми психодіагностичного обстеження, були перевірені на надійність та валідність результатів, стандартизовані на юнацькій вибірці (шкала станайнів). У дослідженні взяло участь 450 осіб юнацького віку (від 15 до 25 років). Вибірка формувалася методом репрезентативного моделювання, у ній були представлені п'ять категорій досліджуваних: школярі старших класів (17,1 %), учні професійного ліцею (7,8 %); студенти Херсонського державного університету (50,7 %); особи з вищою освітою (16,9 %); особи із середньою освітою, які працюють (7,6 %).

Ми застосували факторний аналіз, сукупність послідовних процедур, які забезпечують виявлення, математичне вираження та етіологічну інтерпретацію феноменологічних структур, отриманих у ході емпіричних досліджень. Результати факторного аналізу дають змогу, на думку Г. В. Суходольського, визначати ті вторинні змінні, які можна розглядати як приховані причини спільної мінливості ознак, пов'язаних між собою кореляційними зв'язками. Проведення первинної факторизації емпіричних даних (STATISTICA 10.0) дало змогу перевірити запропоновану структурну модель рефлексивної компетентності особистості на вибірці осіб юнацького віку. Отримані дані подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Структурні компоненти рефлексивної компетентності

№ з/п	Елемент системи	Відсоток сумарної дисперсії	№ з/п	Елемент системи	Відсоток сумарної дисперсії
<i>Інформаційний компонент</i>			<i>Інструментальний компонент</i>		
1	Система знань суб'єкта про специфіку рефлексії	9,3	7	Система когнітивних рефлексивних умінь	5,0
2	Метакогнітивна обізнаність із теми «Рефлексія»	4,8	8	Система метакогнітивних умінь та рефлексивних стратегій розв'язання задач	8,5
3	Система уявлень суб'єкта про власні рефлексивні здібності	5,9	9	Система особистісних рефлексивних умінь та конструктивних стилів	5,1
4	Система уявлень суб'єкта про власний рефлексивний потенціал	3,9	Оцінно-мотиваційний компонент		
5	Модель «Я-рефлексуючого»	6,7	10	Система критеріїв оцінювання рефлексивної активності	6,3
Поведінковий компонент			11	Система здібностей суб'єкта до прогнозування власної активності	4,4
6	Рефлексивність як когнітивно-стильова властивість	4,6	12	Система життєвих завдань на саморозвиток	6,0

Результати свідчать, що в юнацькому віці система рефлексивної компетентності поєднує дванадцять елементів. Відсоток загальної дисперсії, що пояснює визначена структура, дорівнює 70,5 %. Найбільш розширену структуру має інформаційний компонент системи, який поєднує п'ять незалежних елементів. Поведінковий компонент рефлексивної компетентності в юнацькому віці представлений рефлексивністю, когнітивно-стильовою властивістю, що відображає установку суб'єкта на ретельний аналіз інформації та перевірку припущень у процесі прийняття рішення. Інші складники поведінкового компонента взаємопов'язані з елементами інструментального компонента. Виявлена структура оцінно-мотиваційного компонента відповідає попередній моделі; вона поєднує три елементи, які виконують функції оцінки, прогнозування та формування перспектив на майбутнє.

Оскільки процедура факторизації не лише дає змогу скоротити розмірність простору змінних, а й визначити латентні ознаки, які не піддаються прямому вимірюванню, то ми застосували процедуру вторинної факторизації емпіричних даних задля здійснення переходу від «гніздової» структури ознак до ієрархічної форми організації внутрішньої структури [11]. Гніздова структура визначається в ході застосування первинної факторизації, яка не припускає встановлення міри залежності ознак від параметрів більш високого порядку. В ієрархічній структурі визначаються фактори другого та третього порядків, які дають змогу чітко розвести первинні ознаки за групами, визначити міру впливу на них кожного спеціального параметра. Ознаки, що об'єднуються одним спеціальним фактором, мають високе навантаження за цим параметром та низьке – за іншими. Ієрархічна структура, що відображає і горизонтальні зв'язки одного порядку, і міжрівневі відносини, утворюється внаслідок застосування вторинної факторизації та процедури обертання матриці значень [11].

Горизонтальні зв'язки є відображенням координаційних стосунків між особистісними ознаками, які реалізуються на «паритетних началах, що допускають ряд ступенів свободи для властивостей, які корелюють, тобто відносну автономність кожної із них» [1, с. 317]. Завдяки горизонтальним зв'язкам утворюються симптомокомплекси ознак (В. М. Мясіщев). Вертикальні зв'язки існують між факторами різного порядку. Кожний фактор більш високого рівня можна розглядати як комбінацію ознак нижчого рівня. Однак розгляд ієрархічної структури з іншого ракурсу, зверху вниз, дає змогу розглядати кожне явище нижчого рівня як таке, що детерміноване факторами більш високого рівня організації.

Через те, що вторинні фактори не лише поєднують первинні фактори в певні групи, а й встановлюють відносини між ними, ми інтерпретуємо їх як функції, які виконує система. У математиці під функцією розуміється змінна, що має певні відносини з однією або більшим числом інших змінних, через які вона може бути виражена і від значення яких залежить її власне значення. Функція – це насамперед прояв властивостей системи. Оскільки будь-яка система має зовнішнє та внутрішнє середовище, вона здатна проявляти і зовнішні, і внутрішні функції. Зовнішні функції виявляються у спрямованих впливах системи на навколишнє середовище задля досягнення поставлених цілей. Серед основних зовнішніх функцій системи ми

визначаємо результативність та адаптивність. Реалізація зовнішніх функцій припускає мобілізацію ресурсів системи. Отже, неодмінною внутрішньою умовою досягнення системою цілей є підтримання системи в оптимальному стані за рахунок постійного врегулювання взаємозв'язків між елементами, особливостей їх функціонування. Основними внутрішніми функціями ми вважаємо координацію та субординацію частин у складі цілого.

Процедура факторного аналізу уможливорює обрання для інтерпретації отриманих даних тієї моделі, яка дає змогу дослідникові найбільш повно пояснити отриману математичну структуру. Ми застосували модель внутрішніх функцій системи, що її запропонував К. Левін та згідно з якою цілісна система в процесі свого функціонування реалізує два типи функцій: стимуляційні (забезпечують розвиток системи через досягнення поставлених цілей) та стримувальні (зберігають стабільність функціонування системи як цілісності) [10]. Активізація цих функцій створює певний «хиткий» баланс сил. Ми вважаємо доречним виокремити серед стримувальних функцій дві підгрупи: стабілізаційні функції, які забезпечують оптимальні внутрішні умови для функціонування системи, виконання нею зовнішніх функцій, а також власне стримувальні функції, що є тими дисфункціями, які виникають у процесі розвитку системи та уповільнюють його темпи, видозмінюють процес за рахунок формування «обхідних шляхів» їх компенсації. Таким чином, ми визначили три види внутрішніх функцій системи, які відображаються в змісті факторів другого порядку. У процесі визначення цих функцій ми враховували такі математичні параметри: знак (позитивний або негативний) факторних навантажень значущих ознак, які утворюють цей фактор, та значення навантаження головного показника (загального рівня сформованості рефлексивної компетентності). Основні внутрішні функції системи:

- стимуляційні функції (елементи, що утворюють цей фактор, мають позитивні факторні навантаження, до складу кожного фактору зі значущою позитивною вагою входить загальний показник сформованості рефлексивної компетентності);
- стабілізаційні функції (поєднують два полюси: негативний та позитивний, що відображає інтеграцію двох диференційованих утворень; загальний показник має незначущий рівень факторного навантаження за цим фактором);
- стримувальні функції (елементи, що утворюють цей фактор, мають негативні факторні навантаження, до складу факторів

уходить загальний показник із негативним значенням факторного навантаження).

У таблиці 2 наведено структуру факторів, яка була визначена за результатами проведення вторинної факторизації. На тлі невеликого зменшення кількості факторів ми отримали значуще підвищення відсотка загальної дисперсії, що описує та пояснює ця структура (95,6 %).

Таблиця 2

Структура внутрішніх функцій системи рефлексивної компетентності

№ з/п	Функції системи	Відсоток сумарної дисперсії	№ з/п	Функції системи	Відсоток сумарної дисперсії
Стимуляційні функції			Стабілізаційні функції (симптомокомплекси)		
1	Формування конструктивних програм активності	13,7	6	Система критеріїв оцінювання рефлексивної активності та вміння проводити самоаналіз	9,3
2	Поширення інформаційного забезпечення	12,6	7	Раціональні стратегії розв'язування проблем та вміння контролювати розумову активність	8,3
3	Конструювання майбутнього та визначення перспектив власного розвитку	11,3	8	Продуктивні засоби розв'язання проблем та особливості самооцінювання	7,9
4	Розширення можливостей прогнозування подій власної життєдіяльності	7,3	9	Власні домагання та очікування позитивних результатів	7,2
Стримувальні функції			Уміння організувати процес розв'язання проблеми та мотивація підвищувати свою обізнаність із теми «Рефлексія»		
5	Імпульсивність у прийнятті рішення	7,1			

Стримувальні функції ми розглядаємо як дисфункції, що виникають у ході розвитку системи рефлексивної компетентності та можуть бути компенсовані через посилення внутрішньосистемної координації окремих елементів (формування внутрішньосистемних відносин), а також за рахунок підключення зовнішніх ресурсів (активізації міжсистемних зв'язків). Так, у дослідженнях групових форм рефлексії було показано, що організація розвитку групового суб'єкта засобами впровадження психологічних технологій сприяє підви-

щенню рефлексивного потенціалу окремого учасника взаємодії. Збагачення виконавчого потенціалу відбувається, за даними Л. А. Найдьоновой, за рахунок звільнення суб'єктів від стереотипів на основі «взаємопроникнення та взаємозбагачення цінностей учасників...» [7, с. 16]. Отже, формування спільного рефлексивного середовища, організація ефективних засобів міжособистісної взаємодії в його межах, використання продуктів рефлексивних процесів інших учасників у власній розумовій активності дає змогу суб'єктам опанувати невизначеність, долати власні обмеження [6].

У нашому дослідженні визначено лише один негативний фактор, що стримує процеси розвитку системи рефлексивної компетентності, а саме: несформованість рефлексивного стилю прийняття рішень у ситуаціях множинного вибору, що виявляється у значній кількості помилок та швидкому висуванні й прийнятті припущень. За даними О. В. Лібіна, підвищена чутливість імпульсивних осіб до можливого незбігання отриманих результатів з очікуваними є передумовою дезорганізації поведінки, яка проявляється в хаотичній манері розв'язування проблеми, у неупорядкованому процесі висування та перевірки припущень. Така дезорганізація поведінки є наслідком «порушення зворотного зв'язку... між отриманими результатами та самим процесом діяльності, а також зниження ... здатності до аналізу власних помилок» [5, с. 170]. Ми припускаємо, що формуванню ефективного зворотного зв'язку заважають несформована система критеріїв оцінювання власної рефлексивної активності, відсутність установки на організацію постійного моніторингу поточної активності задля своєчасної корекції та низька активність суб'єктів у використанні метакогнітивних стратегій, які забезпечують регуляцію розумової активності.

Формування в суб'єктів установки на гальмування власної активності на етапах аналізу умов задачі та оцінки результатів може бути організована як прямими засобами педагогічного впливу (аргументування, підкріплення, обумовлювання та ін.), так і «обхідними шляхами» (через формування рефлексивного стилю розв'язання внутрішніх суперечностей, формування та реалізацію в розумовій активності раціональної позиції, відпрацьовування конструктивних рефлексивних стратегій, визначення короточасних очікувань на майбутнє та ін.). Розвиток рефлексивності може стати завданням психологічної корекції, а отже обираючи певного засобу компенсації має здійснюватися з урахуванням актуальних та потенційних можливостей певної

особистості, рівня розвитку інших складників її рефлексивної компетентності.

Серед стимуляційних функцій рефлексивної компетентності, які забезпечують ефективне розв'язання рефлексивних завдань, що виникають у процесі виконання різних предметно-практичних видів діяльності, та розвиток системи рефлексивної компетентності як цілісного інтегративного утворення, ми виокремили такі: формування конструктивних програм активності, поширення інформаційного забезпечення, конструювання майбутнього та визначення перспектив власного розвитку, розширення можливостей прогнозування подій власної життєдіяльності.

Внутрішньосистемна координація здійснюється і через формування симптомокомплексів окремих елементів системи, які за рахунок поєднання різних властивостей забезпечують їх оптимальну взаємодію в межах певної цілісності. Ми розглядаємо симптомокомплекси як стійкі утворення, що формуються в ході отримання досвіду особистістю, поєднуючи властивості за принципом додатковості (комплементарності), забезпечуючи в такий спосіб стабільні внутрішні умови для реалізації ефективних форм активності. Симптомокомплекси виконують стабілізаційну функцію в системах, оскільки забезпечують певне вирівнювання профілю властивостей – «високі показники ... знижуються, низькі – зростають, наближаючись до нормативних» [4]. Ми погоджуємося з думкою І. О. Кочаряна, що саме таке вирівнювання, така координація окремих складових частин системи забезпечує оптимізацію компонентної структури й окремого симптомокомплексу, і всієї системи.

Ми визначили п'ять симптомокомплексів окремих елементів рефлексивної компетентності (див. табл. 2), які поєднують диференційовані елементи системи та як стабілізаційні функції системи забезпечують певне вирівнювання характеру функціонування одних елементів за рахунок їх взаємодії з іншими (взаємодоповнювальними) складовими частинами системи. Поєднання елементів на підставі їх комплементарності (відповідності, додатковості) дає змогу підвищити силу їх ефекту, нівелювати дисфункційні прояви, що виникають. Важливо підкреслити, що подібне вирівнювання забезпечується одночасним посиленням інтегративно-диференційних системних тенденцій. Унаслідок формування складної системи взаємозв'язків відбувається «взаємопроникнення» елементів, їх функції синхронізуються,

вони починають узгоджено функціонувати. Така скоординована взаємодія окремих складників системи стає внутрішньою умовою для організації конструктивної зовнішньої активності особистості, підтримання стабільної саморегуляції. Якісні властивості визначених симптомокомплексів стануть предметом наших наступних досліджень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, для існування рефлексивної компетентності як цілісної системи потрібне поєднання стимуляційних та стабілізаційних функцій, а також організація компенсації стримувальних факторів через посилення внутрішньосистемної координації окремих елементів системи. Стимуляційні функції забезпечують оптимальну взаємодію системи із середовищем за рахунок підтримання необхідного рівня активності суб'єкта, незважаючи на «локальні збої». Вони забезпечують виконання основної функції системи (продуктивну реалізацію рефлексивної активності суб'єкта) унаслідок програмування різних форм рефлексивної активності, організації інформаційного забезпечення цих форм активності, прогнозування подій власної життєдіяльності, конструювання майбутнього задля визначення основних перспектив розвитку.

Фактором, що стримує розвиток системи та перешкоджає її ефективному функціонуванню, є виражена установка суб'єкта на швидке прийняття рішення в невизначених ситуаціях (імпульсивність). Формування в суб'єктів установки на точність може бути організована як прямими засобами, так і через побудову «обхідних шляхів» (компенсації). Стабільність функціонування рефлексивної компетентності як цілісної системи забезпечують симптомокомплекси, що формуються в ході рефлексивного досвіду, поєднуючи окремі диференційовані елементи системи. Важливим для ефективного функціонування системи є поєднання системи критеріїв оцінювання рефлексивної активності й умінь проводити самоаналіз, раціональних стратегій розв'язання проблем та вмінь контролювати розумову активність, продуктивних засобів розв'язання проблем й особливостей самооцінювання, власних домагань та очікувань позитивних результатів, умінь організувати процес розв'язання проблеми й мотивації підвищувати свою обізнаність із теми «Рефлексія». Проведення якісного аналізу цих симптомокомплексів стане метою наших подальших досліджень.

Література

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1968. – 339 с.

- Ananov V. Chelovek kak predmet poznaniya [The person as an object of knowledge] / V. Ananov. – L. : Izd-vo LGU, 1968. – 339 p.
2. Бабаян Ю. О. Структура рефлексивної компетентності викладача вищої школи / Ю. О. Бабаян, К. Ф. Нор // Психологічні науки : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 2 (109). – С. 22–26.
Babayan Yu. Struktura refleksyvnoyi kompetentnosti vykladacha vyshchoyi shkoly [The structure of the reflexive competence of teacher of high school] / Yu. Babayan, K. Nor // Psykholohichni nauky : zb. nauk. pr. – 2013. – Issue 2 (109). – P. 22–26.
3. Винограй Э. Г. Общая теория организации и системно-организационный подход / Э. Г. Винограй. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1989. – 336 с.
Vinogray E. Obshchaya teoriya orhanizatsyi i sistemno-orhanizatsionnyiy podhod [The general theory of organization and system-organizational approach] / E. Vinogray. – Tomsk : Izd-vo Tomsk. un-ta, 1989. – 336 p.
4. Кочарян І. О. Типологічні та структурні особливості особистісного симптомокомплексу відповідальності : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / Кочарян І. О. – Х., 2010. – 24 с.
Kocharian I. O. Typologichni ta strukturni osoblyvosti osobystisnoho symptomokompleksu vidpovidalnosti [Typological and structural features of the personality's symptom complex of a responsibility] : extended abstract of candidate's thesis / Kocharian I. O. – Kh., 2010. – 24 p.
5. Либин А. В. Дифференциальная психология: на пересечении европейских, российских и американских традиций / А. В. Либин. – М. : Смысл, 1999. – 532 с.
Libin A. V. Differentsialnaya psikholohiya: na peresechenii yevropeyskih, rossiyskih i amerikanskih traditsiy [Differential psychology: at the intersection of European, Russian and American traditions] / A. V. Libin. – M. : Smysl, 1999. – 532 p.
6. Найдьонов М. І. Потенціал та актуалізація суб'єктності з позицій переосмислення її як ресурсу / М. І. Найдьонов // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Психологія. – 2010. – Т. 15, вип. 11. – С. 84–92.
Naydonov M. I. Potentsial ta aktualizatsiya subyektivnosti z pozytsiy pereosmyslennia yii yak resursu [Potential and actualization of the subjectivity with the positions of the rethinking it's as a resource] / M. I. Naydonov // Visn. Odes. nats. un-tu. Psykholohiya. – 2010. – Vol. 15, issue 11. – P. 84–92.
7. Найдьонова Л. А. Развитие сѣм'ї в контекстѣ територіальной спѣльности: ресурсы та обмеження культурно-контекстуального пѣдходу / Л. А. Найдьонова // Науковѣ студѣї із соціальной та політичной психологѣї : зб. ст. – 2005. – Вип. 11 (14). – С. 3–18.
Naydonova L. A. Rozvytok simyi v konteksti terytorialnoyi spilnoty: resursy ta obmezhenia kulturno-kontekstualnoho pidhodu [The development of the family in the context of territorial community: the resources and restrictions of cultural-contextual approach] / L. A. Naydonova // Naukovi studiyi iz sotsialnoyi ta politychnoyi psikholohiyi : zb. st. – 2005. – Issue 11 (14). – P. 3–18.

8. Остапенко І. В. Соціально-психологічні особливості формування рефлексивної компетентності топ-менеджерів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / Остапенко І. В. – К., 2014. – 20 с.
Ostapenko I. Sotsialno-psikholohichni osoblyvosti formuvannia refleksyvnoyi kompetentnosti top-menedzheriv [The socio-psychological features of the formation of top-managers' reflective competence] : extended abstract of candidate's thesis / Ostapenko I. V. – K., 2014. – 20 p.
9. Растянников А. В. Рефлексивное развитие компетентности в совместном творчестве / А. В. Растянников, С. Ю. Степанов, Д. В. Ушаков. – М. : ПЕР СЭ, 2002. – 320 с.
Rastiannikov A. V. Refleksivnoye razvitiye kompetentnosti v sovместnom tvorchestve [The reflective development of competence in co-creation] / A. V. Rastiannikov, S. Yu. Stepanov, D. V. Ushakov. – M. : PER SE, 2002. – 320 p.
10. Росс Л. Человек и ситуация. Перспективы социальной психологии / Л. Росс, Р. Нисбетт ; пер. с англ. В. В. Румынского ; под ред. Е. Н. Емельянова, В. С. Магуна. – М. : Аспект Пресс, 1999. – 429 с.
Ross L. Chelovek i situatsiya. Perspektivy sotsialnoy psihologii [Person and the situation. Perspectives of Social Psychology] / L. Ross, R. Nisbett ; E. Emelyanov, V. Magun (eds.). – M. : Aspekt Press, 1999. – 429 p.
11. Ушаков Д. В. Психология интеллекта и одаренность [Электронный ресурс] / Д. В. Ушаков. – М. : Ин-т психологии РАН, 2011. – 464 с. – Режим доступа : http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=9398235
Ushakov D. V. Psihologiya intellekta i odarennost [The psychology of intellect and giftedness] [Electronnyy resurs] / D. V. Ushakov. – M. : In-t psihologii RAN, 2011. – 464 p. – Rezhym dostupa : http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=9398235

УДК 159.923:316.6

А. В. Сергеева

Received December 12, 2015;

Revised March 29, 2016;

Accepted April 26, 2016.

ПСИХОЛОГІЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН ІНТЕГРАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті подано результати теоретико-емпіричного аналізу й систематизації психологічних чинників трансформації інтегральної ідентичності особис-